

درسنامه: توابعی که تحلیلی هستند یا فقط در چند نقطه غیر تحلیلی هستند

در این درسنامه سراغ انتگرال‌هایی می‌رویم که یا تابع زیر انتگرال تحلیلی است و یا در تعداد محدودی نقطه که درون مرز C قرار دارند، غیر تحلیلی است. برای ورود به بحث، ابتدا فضایی کوشی - گورسا را تعریف می‌کنیم.

قضیه کوشی - گورسا

اگر $f(z)$ در تمام نقاط داخل و روی منحنی ساده و بسته C تحلیلی باشد، آنگاه داریم:

$$\oint_C f(z) dz = 0$$

توجه شود، انتگرال گیری در جهت مثبت (خلاف عقربه‌های ساعت) می‌باشد.

کلمه مثال ۱: حاصل انتگرال $\oint_C \frac{z+1}{z^2-2z} dz$ در صورتی که C دایره‌ای با معادله $|z-1-2i|=2$ باشد، کدام است؟

(۱) $-\frac{3}{2}\pi i$ (۲) صفر   (۳) $+\frac{3}{2}\pi i$ (۴) πi

پاسخ: گزینه «۲» تابع $f(z)$ در نقاط $z=2$ و $z=0$ تحلیلی نیست که این نقاط نیز درون دایره C نیستند. برای این که بدانیم نقاط $z=2$ و $z=0$ (ریشه‌های منفرجه) درون ناحیه مورد نظر قرار دارند یا نه، کافیست در معادله $|z-1-2i|=2$ به جای z ، مقادیر $z=2$ و $z=0$ را قرار دهیم. اگر حاصل عبارت سمت چپ از عدد ۲ بیشتر شد، نقطه درون ناحیه قرار ندارد و اگر مقدار عبارت مساوی و یا کوچکتر از ۲ شد، نقطه مورد نظر درون یا روی ناحیه قرار دارد.

$z=0 \Rightarrow |0-1-2i| = \sqrt{(-1)^2 + (-2)^2} = \sqrt{5} > 2$ و $z=2 \Rightarrow |2-1-2i| = \sqrt{(1)^2 + (-2)^2} = \sqrt{5} > 2$

پس هر دو نقطه خارج ناحیه قرار دارند و تابع $f(z)$ در ناحیه C تحلیلی است و لذا حاصل انتگرال برابر صفر خواهد شد.

فرمول انتگرال کوشی

هرگاه $f(z)$ در داخل و روی ناحیه بسته C در حوزه ساده D تحلیلی باشد و z_0 یک نقطه داخلی D باشد، آنگاه داریم:

$$\oint_C \frac{f(z)}{z-z_0} dz = 2\pi i f(z_0)$$

دقت کنید انتگرال گیری در جهت مثبت (خلاف حرکت عقربه‌های ساعت) می‌باشد.

کلمه مثال ۲: حاصل $I = \oint_C \frac{3z^2 + 7z + 1}{z+1} dz$ در صورتی که C دایره $|z+i|=2$ باشد، کدام است؟

(۱) $-4\pi i$ (۲) $4\pi i$ (۳) $-6\pi i$ (۴) $6\pi i$

پاسخ: گزینه «۳» چون در صورت سؤال صحبتی از جهت طی شدن منحنی نشده است، منظور همان جهت مثبت است. دقت کنید نقطه‌ی غیر تحلیلی تابع فقط $z_0 = -1$ است و در این سؤال $f(z) = 3z^2 + 7z + 1$ است و لذا داریم:

$$I = 2\pi i f(z_0) = 2\pi i [3(-1)^2 + 7(-1) + 1] = 2\pi i (-3) = -6\pi i$$

کلمه مثال ۳: حاصل $I = \oint_C \frac{dz}{z}$ روی منحنی بسته C که شامل مبدأ مختصات است، کدام است؟

(۱) صفر   (۲) $2\pi i$ (۳) $3\pi i$ (۴) πi

پاسخ: گزینه «۲» منحنی بسته را دایره $|z|=1$ انتخاب می‌کنیم و طبق فرمول انتگرال کوشی با توجه به اینکه $f(z)=1$ است، داریم:

$$I = \oint_{|z|=1} \frac{dz}{z} = 2\pi i f(0) \xrightarrow{f(z)=1} I = 2\pi i$$

کلمه مثال ۴: حاصل انتگرال مختلط $I = \oint_{|z|=2} \frac{\cosh z}{z^2 + 4z + 3} dz$ کدام است؟

(۱) πi (۲) $\pi i \cos 1$ (۳) $\pi \cos 1$ (۴) $i \cos 1$

پاسخ: گزینه «۲» اگر $f(z) = \frac{\cosh z}{z+3}$ فرض شود، داریم:

$$I = \oint_{|z|=2} \frac{\cosh z}{(z+1)(z+3)} dz = \oint_{|z|=2} \frac{f(z)}{z+1} dz = \oint_{|z|=2} \frac{f(z)}{z-(-1)} dz$$

تابع $f(z) = \frac{\cosh z}{z+3}$ در ناحیه $|z| \leq 2$ تحلیلی است و چون -1 در ناحیه فوق قرار دارد، داریم:

$$I = \oint_{|z|=2} \frac{f(z)}{z-(-1)} dz = 2\pi i f(-1) = 2\pi i \times \frac{\cosh(-1)}{2} = \pi i \cosh 1 \xrightarrow{\cosh iz = \cos z} I = \pi i \cos 1$$

مثال ۵: حاصل انتگرال $\int_0^\pi e^{k \cos \theta} \cos(k \sin \theta) d\theta$ ، در صورتی که k یک ثابت حقیقی باشد، کدام است؟

- (۱) 0 (۲) π (۳) 2π (۴) 4π

پاسخ: گزینه «۲» می‌دانیم که تابع $f(z) = e^{kz}$ همه جا تحلیلی است. بنابراین از فرمول انتگرال کوشی برای نقطه‌ی $z_0 = 0$ خواهیم داشت:

$$I = \int_{|z|=1} \frac{e^{kz}}{z} dz = 2\pi i f(0) = 2\pi i$$

از طرفی با تغییر متغیر $z = e^{i\theta}$ ($-\pi < \theta \leq \pi$) روی دایره‌ی $|z|=1$ خواهیم داشت:

$$\begin{aligned} I &= \int_{|z|=1} \frac{e^{kz}}{z} dz = \int_{-\pi}^{\pi} \frac{e^{ke^{i\theta}}}{e^{i\theta}} ie^{i\theta} d\theta = i \int_{-\pi}^{\pi} e^{k(\cos \theta + i \sin \theta)} d\theta = i \int_{-\pi}^{\pi} e^{k \cos \theta} e^{ik \sin \theta} d\theta = i \int_{-\pi}^{\pi} e^{k \cos \theta} (\cos(k \sin \theta) + i \sin(k \sin \theta)) d\theta \\ &= - \underbrace{\int_{-\pi}^{\pi} e^{k \cos \theta} \sin(k \sin \theta) d\theta}_{I_1} + i \underbrace{\int_{-\pi}^{\pi} e^{k \cos \theta} \cos(k \sin \theta) d\theta}_{I_2} \end{aligned}$$

بنابراین تساوی $I = -I_1 + iI_2 = 2\pi i$ را داریم.

قسمت‌های موهومی و حقیقی در دو سمت تساوی با هم برابرند بنابراین داریم:

$$I_2 = \int_{-\pi}^{\pi} e^{k \cos \theta} \cos(k \sin \theta) d\theta = 2\pi$$

و همچنین داریم:

$$I_1 = \int_{-\pi}^{\pi} e^{k \cos \theta} \sin(k \sin \theta) d\theta = 0$$

از طرفی در I_2 انتگرالده زوج است، زیرا ترکیب یک تابع زوج با تابع فرد، زوج خواهد بود. پس داریم:

$$\int_0^\pi e^{k \cos \theta} \cos(k \sin \theta) d\theta = \frac{1}{2} I_2 = \frac{2\pi}{2} = \pi$$

مثال ۶: هر گاه D ناحیه‌ای شامل مبدأ و $f: D \rightarrow C$ تحلیلی باشد و $f'(0) = 0$ ، شرط لازم برای تحلیلی بودن تابع g کدام است؟

$$g(z) = \begin{cases} \frac{e^z + f(z)}{z} & ; z \in D - \{0\} \\ b & ; z = 0 \end{cases}$$

$$f(0) = -b = -1 \quad (4)$$

$$f(0) = -b = 1 \quad (3)$$

$$f(0) = b = 1 \quad (2)$$

$$f(0) = b = -1 \quad (1)$$

پاسخ: گزینه «۴» هر گاه g بر D تحلیلی باشد، طبق قضیه‌ی کوشی - گورسا برای هر مرز بسته‌ی C در D داریم:

دایره‌ی $|z|=r$ را درون D در نظر می‌گیریم. طبق فرمول انتگرال کوشی داریم: $\int_{|z|=r} g(z) dz = \int_{|z|=r} \frac{f(z) + e^z}{z} dz = 2\pi i (f(0) + e^0) = 2\pi i (f(0) + 1)$. اکنون توجه کنید برای تحلیلی بودن g لازم است g در $z=0$ پیوسته هم باشد، یعنی داریم:

$$b = \lim_{z \rightarrow 0} \frac{e^z + f(z)}{z} = \lim_{z \rightarrow 0} \frac{e^z + f'(z)}{1} = f'(0) + 1 = 1$$

بنابراین $f(0) = -1$ و $b = 1$ است.

مثال ۷: حاصل $I = \oint_C \frac{z^2}{z-i} \operatorname{Ln} \left(\frac{z+1}{z-1} \right) dz$ ، در صورتی که C منحنی $|z-i| = \frac{1}{2}$ می‌باشد، که در جهت مثلثاتی پیموده شده است، برابر کدام گزینه

است؟ (Ln شاخه‌ی اصلی لگاریتم است.)

- (۱) π^2 (۲) $i\pi^2$ (۳) $-i\pi^2$ (۴) $-\pi^2$

پاسخ: گزینه «۴» ابتدا باید ببینیم تابع $\operatorname{Ln} \left(\frac{z+1}{z-1} \right)$ ، داخل و روی منحنی C تحلیلی می‌باشد یا نه! می‌دانیم تابع Ln فقط روی مجموعه

$$\frac{z+1}{z-1} = \frac{x+1+iy}{x-1+iy} = \frac{(x+1+iy)(x-1-iy)}{(x-1)^2 + y^2} = \frac{x^2 + y^2 - 1}{(x-1)^2 + y^2} + i \frac{-2y}{(x-1)^2 + y^2}$$

پس تابع $\operatorname{Ln} \left(\frac{z+1}{z-1} \right)$ روی مجموعه‌ی زیر تحلیلی نیست:

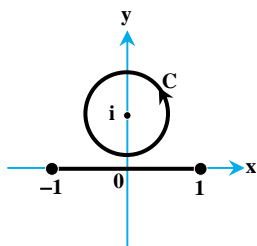
$$\begin{cases} x^2 + y^2 - 1 \leq 0 \\ -2y = 0 \end{cases} \xrightarrow{y=0} x^2 - 1 \leq 0 \Rightarrow x^2 \leq 1$$

همان‌طور که در ناحیه نشان داده شده مشخص است، نقاط غیر تحلیلی تابع داخل و روی منحنی C (دایره $|z-i| = \frac{1}{2}$)

نیستند. اگر فرض کنیم $f(z) = z^2 \operatorname{Ln} \left(\frac{z+1}{z-1} \right)$ ، آن‌گاه انتگرال زیر را داریم که بر اساس قضیه‌ی کوشی به راحتی به

جواب می‌رسیم:

$$I = \oint_C \frac{f(z)}{z-i} dz = 2\pi i f(i) = 2\pi i (i)^2 \operatorname{Ln} \left(\frac{i+1}{i-1} \right) = -2\pi i \operatorname{Ln} \left[\frac{(i+1)(i+1)}{(i-1)(i+1)} \right] = -2\pi i \operatorname{Ln} \left(\frac{2i}{-2} \right) = -2\pi i \operatorname{Ln}(-i)$$

اما مقدار $\text{Ln}(-i)$ برابر است با:
 بنابراین حاصل انتگرال برابر با مقدار زیر است:

$$I = -2\pi i(-i\frac{\pi}{4}) = -\pi^2$$

نکته جالب در مورد این سؤال: این سؤال عیناً حتی بدون تغییر در چهار گزینه در آزمون کارشناسی ارشد بهمن ۹۳ در رشته‌ی برق مطرح شده بود!! (البته سؤالات شبیه و عین بسیار از این کتاب در آزمون‌ها مطرح می‌شود، اما این که هر چهار گزینه هم یکسان باشد و سؤال تألیفی باشد و از کنکورهای سال‌های گذشته هم نباشد، برای اولین بار بود!!)

کلمه مثال ۸: حاصل $I = \oint_{|z|=\frac{1}{3}} \frac{\text{Ln}(1-z^2)}{z(z^2-i)(\text{tg}z-i)} dz$ در صورتی که مسیر انتگرال گیری در جهت مثلثاتی پیموده شده باشد، کدام است؟

(Ln شاخه‌ی اصلی لگاریتم است.)

- (۱) 0 (۲) $2\pi i \text{Ln}i$ (۳) $2\pi i$ (۴) $-2\pi i$

پاسخ: گزینه «۱» باید بررسی کنیم تابع $\text{Ln}z$ در کجا تحلیلی نیست. می‌دانیم برای تابع $\text{Ln}z$ ، مجموعه $\{z | \text{Re}z \leq 0, \text{Im}z = 0\}$ نقاط غیر تحلیلی را مشخص می‌کند. برای این منظور لازم است قسمت‌های حقیقی و موهومی عبارت جلوی Ln را تفکیک کنیم:

$$1-z^2 = 1-(x+iy)^2 = 1-x^2+y^2-2ixy$$

بنابراین ناحیه‌ای که تابع $\text{Ln}(1-z^2)$ غیر تحلیلی است، به شکل مقابل می‌باشد:

از معادله‌ی دوم می‌دانیم یا $x=0$ یا $y=0$. اگر $x=0$ ، آن‌گاه از معادله‌ی اول نتیجه می‌شود $1+y^2 \leq 0$ که امکان ندارد. پس $y=0$ و بنابراین از معادله‌ی اول داریم: $1-x^2 \leq 0$ یا $|x| \geq 1$ ، پس $\text{Ln}(1-z^2)$ فقط روی مجموعه زیر تحلیلی نیست.

درون مسیر انتگرال گیری قرار ندارد $\Rightarrow \{z | z = x+iy, y=0, |x| \geq 1\}$

اما سراغ دیگر نقاط غیر تحلیلی تابع تحت انتگرال می‌رویم:

واضح است ریشه‌های $z^2-i=0$ ، داخل دایره $|z|=\frac{1}{3}$ نیستند ($1 > \frac{1}{3}$). در این مرحله سراغ پراتز دیگر مخرج می‌رویم:

$$\text{tg}z-i=0 \Rightarrow \frac{\sin z}{\cos z}-i=0 \Rightarrow \sin z-i\cos z=0 \Rightarrow \frac{e^{iz}-e^{-iz}}{2i}-i\frac{e^{iz}+e^{-iz}}{2}=0$$

معادله ریشه ندارد $\rightarrow e^{iz}=0 \Rightarrow 2e^{iz}=0 \Rightarrow e^{iz}-e^{-iz}+e^{iz}+e^{-iz}=0$ ضرب در i

با فرض $f(z) = \frac{\text{Ln}(1-z^2)}{(z^2-i)(\text{tg}z-i)}$ و با استفاده از قضیه انتگرال کوشی داریم:

$$\oint_{|z|=\frac{1}{3}} \frac{f(z)}{z} dz = 2\pi i f(0) = 0$$

قضیه (تعمیم قضیه کوشی برای نواحی همبند چندگانه)

فرض کنید C و C_k ها ($k=1, 2, \dots, n$) مسیرهای ساده و بسته با جهت مثبت باشند، که تمام C_k ها درون C باشند، به طوری که در هیچ نقطه‌ای از ناحیه با هم دارای نقطه‌ی مشترک نباشد. در این صورت داریم:

$$\oint_C f(z) dz = \sum_{k=1}^n \oint_{C_k} f(z) dz$$

در واقع این قضیه را می‌توان به این شکل بیان کرد که اگر چند نقطه‌ی غیر تحلیلی درون C داشتیم، می‌توانیم برای هر یک از نقاط باز هم از قضیه کوشی استفاده کنیم و در نهایت این مقادیر را با هم جمع بزنیم. به مثال زیر توجه کنید:

کلمه مثال ۹: حاصل $\oint_{|z|=2} \frac{e^z}{(z-1)(z-2)} dz$ را بیابید.

پاسخ: دو نقطه $z=1$ و $z=2$ در داخل دایره $|z|=2$ قرار دارند، پس بنا بر تعمیم قضیه کوشی برای نواحی چندگانه داریم:

$$\oint_{|z|=2} \frac{e^z}{(z-1)(z-2)} dz = \oint_{C_1} \frac{e^z}{z-1} dz + \oint_{C_2} \frac{e^z}{z-2} dz = 2\pi i \left(\frac{e}{1-2} \right) + 2\pi i \left(\frac{e^2}{2-1} \right) = 2\pi i (e^2 - e)$$

مثال ۱۰: حاصل انتگرال $I = \oint_{|z|=2} \frac{dz}{z^4 - 1}$ کدام است؟

- (۱) صفر (۲) $\frac{\pi i}{2}$ (۳) $-\frac{\pi i}{2}$ (۴) $\frac{\pi}{2}$

پاسخ: گزینه «۱» ابتدا ریشه‌های منجر را به دست می‌آوریم: $z^4 - 1 = 0 \Rightarrow z_1 = i, z_2 = 1, z_3 = -1, z_4 = -i$
توجه شود نقاط $i, 1, -1, -i$ در داخل دایره $|z|=2$ قرار دارند و هر کدام را جداگانه حساب می‌کنیم:

$$I_1 = \oint_{|z|=2} \frac{1}{(z^4 - 1)(z - i)} dz = 2\pi i f(i) = 2\pi i \times \left(\frac{-1}{4i}\right) = -\frac{\pi}{2}$$

$$I_2 = \oint_{|z|=2} \frac{1}{(z^4 - 1)(z - 1)} dz = 2\pi i f(1) = 2\pi i \times \frac{1}{4} = \frac{\pi i}{2}$$

$$I_3 = \oint_{|z|=2} \frac{1}{(z^4 - 1)(z - (-1))} dz = 2\pi i f(-1) = 2\pi i \times \left(-\frac{1}{4}\right) = -\frac{\pi i}{2}$$

$$I_4 = \oint_{|z|=2} \frac{1}{(z^4 - 1)(z - (-i))} dz = 2\pi i f(-i) = 2\pi i \times \left(\frac{1}{4i}\right) = +\frac{\pi}{2}$$

$$I = I_1 + I_2 + I_3 + I_4 = -\frac{\pi}{2} + \frac{\pi i}{2} - \frac{\pi i}{2} + \frac{\pi}{2} = 0$$

نکته: حالت کلی‌تر فرمول انتگرال کوشی را می‌توان به صورت زیر نوشت:

$$\oint_C \frac{f(z)}{(z - z_0)^{n+1}} dz = 2\pi i \frac{f^{(n)}(z_0)}{n!} \quad (n = 0, 1, 2, 3, \dots)$$

رابطه فوق جهت محاسبه مشتق مرتبه n تابع تحلیلی $f(z)$ نیز کاربرد دارد.

مثال ۱۱: حاصل $\oint_C \frac{e^z}{z^3} dz$ در صورتی که C مربعی با رئوس $\pm 4i$ و ± 4 باشد، کدام است؟

- (۱) $-\frac{\pi i}{3}$ (۲) $\frac{\pi i}{3}$ (۳) $\frac{4\pi i}{3!}$ (۴) $-\frac{4\pi i}{3!}$

پاسخ: گزینه «۲» تابع $f(z) = e^z$ در کل صفحه مختلط تحلیلی است و واضح است که $z_0 = 0$ داخل مربع فوق می‌باشد، پس داریم:

$$\oint_C \frac{e^z}{z^3} dz = \frac{2\pi i}{3!} \times f^{(2)}(0) = \frac{2\pi i}{3!} \times e^0 = \frac{\pi i}{3}$$

مثال ۱۲: حاصل انتگرال $I = \oint_C \frac{e^z}{(z+1)^4} dz$ در صورتی که C مرز دایره $|z|=2$ در جهت مثبت باشد، کدام است؟

- (۱) $\frac{2\pi i}{e}$ (۲) $\frac{2\pi e}{3}$ (۳) $\frac{\pi i}{3e}$ (۴) $2\pi e i$

پاسخ: گزینه «۳» با توجه به فرمول فوق، در این سؤال $z_0 = -1$ و $n = 3$ می‌باشد، لذا داریم:

$$f(z) = e^z \Rightarrow f'''(z) = e^z \Rightarrow f'''(-1) = e^{-1} = \frac{1}{e} \Rightarrow I = \frac{2\pi i}{e \times 3!} = \frac{\pi i}{3e}$$

مثال ۱۳: حاصل $I = \oint_{|z-1|=1} \frac{\sin \pi z}{(z^2 - 1)^2} dz$ کدام است؟

- (۱) $\frac{\pi^2}{2}$ (۲) $-\frac{\pi^2}{2}$ (۳) $\frac{\pi^2}{2} i$ (۴) $-\frac{\pi^2}{2} i$

پاسخ: گزینه «۴» با توجه به مرز انتگرال گیری تابع زیر انتگرال فقط در نقطه‌ی $z=1$ غیر تحلیلی است.
 $I = \oint \frac{\sin \pi z}{(z^2 - 1)^2} dz = \oint \frac{\sin \pi z}{(z+1)^2 (z-1)^2} dz$

همان‌طور که گفتیم تابع $f(z) = \frac{\sin \pi z}{(z+1)^2}$ در ناحیه $|z-1| \leq 1$ تحلیلی است، لذا داریم:

$$I = \oint \frac{f(z)}{(z-1)^2} dz = 2\pi i f'(1) = 2\pi i \times \left(\frac{-\pi}{4}\right) = -\frac{\pi^2}{2} i$$

مثال ۱۴: حاصل انتگرال $I = \int_C \frac{e^z}{(z+1)^4} dz$ که در آن C محور موهومی می‌باشد، کدام است؟

- (۱) $\frac{\pi}{3e} i$ (۲) $\frac{\pi}{3} i$ (۳) $\frac{\pi}{3e}$ (۴) $\frac{\pi}{3} e i$

پاسخ: گزینه «۱» ابتدا معادله‌ی پارامتری منحنی C را می‌نویسیم:

$$C: z = 0 + it, \quad -\infty < t < \infty \Rightarrow dz = i dt$$

$$I = \int_C \frac{e^z}{(z+1)^4} dz = \int_{-\infty}^{\infty} \frac{e^{it}}{(1+it)^4} i dt = \int_{-\infty}^{\infty} \frac{ie^{it}}{(i-t)^4} dt = i \int_{-\infty}^{\infty} \frac{e^{it}}{(i-t)^4} dt = i(2\pi i) \left(\frac{1}{3!}\right) \times \left(\frac{d^3}{dt^3} e^{it}\right) \Big|_{t=i} = -\frac{2\pi}{6} (-i)e^{-1} = \frac{\pi}{3e} i$$

مثال ۱۵: فرض کنید C دایره $|z|=2$ باشد. به ازای $|w|<2$ ، تابع $g(w)$ به صورت $g(w) = \oint_C \frac{2z^2 - z - 2}{z - w} dz$ تعریف می‌شود. مقدار $\frac{g(2i)}{g''(1-i)}$ کدام است؟

(۱) $-\frac{i-5}{2}$ (۲) $-\frac{i+5}{2}$ (۳) $-\frac{-i+5}{2}$ (۴) $\frac{i+5}{2}$

پاسخ: گزینه «۲» فرض کنیم $|w|<2$ باشد. تابع $f(z) = 2z^2 - z - 2$ همه‌جا تحلیلی است. با توجه به فرمول انتگرال کوشی داریم:

$$g(w) = \oint_C \frac{f(z)}{z-w} dz = 2\pi i f(w) \Rightarrow g(w) = 2\pi i (2w^2 - w - 2)$$

$$g'(w) = 2\pi i (4w - 1) \Rightarrow g''(w) = 4\pi i$$

با مشتق گیری از $g(w)$ ، خواهیم داشت:

$$\frac{g(2i)}{g''(1-i)} = \frac{2\pi i (-8 - 2i - 2)}{4\pi i} = \frac{-10 - 2i}{4} = -\frac{i+5}{2}$$

بنابراین با محاسبه‌ی عبارت خواسته شده داریم:

مثال ۱۶: اگر $f(z) = \oint_{|\alpha|=2} \frac{3\alpha^2 + 7\alpha + 1}{\alpha - z} d\alpha$ ، آن‌گاه مقدار $f'(1+i)$ کدام است؟

(۱) $12\pi + 26\pi i$ (۲) $12\pi - 26\pi i$ (۳) $-12\pi - 26\pi i$ (۴) $-12\pi + 26\pi i$

$$f'(z) = \oint_{|\alpha|=2} \frac{3\alpha^2 + 7\alpha + 1}{(\alpha - z)^2} d\alpha$$

پاسخ: گزینه «۴» با مشتق گیری نسبت به z از طرفین تساوی خواهیم داشت:

$$f'(1+i) = \int_{|\alpha|=2} \frac{3\alpha^2 + 7\alpha + 1}{(\alpha - 1 - i)^2} d\alpha$$

اکنون به ازای $z = 1+i$ خواهیم داشت:

تابع $g(\alpha) = 3\alpha^2 + 7\alpha + 1$ در این ناحیه تحلیلی است. با استفاده از فرمول کوشی داریم:

$$f'(1+i) = 2\pi i g'(1+i) = 2\pi i (6\alpha + 7) \Big|_{\alpha=1+i} = 2\pi i (6i + 13) = -12\pi + 26\pi i$$

مثال ۱۷: اگر $f(z) = \frac{e^z - 1}{z}$ ($z \neq 0$) و $f(0) = 1$ ، آن‌گاه حاصل $I = \oint_{|z|=1} \frac{e^{f(z)}}{z^2} dz$ کدام است؟

(۱) $2\pi i f''(0)e$ (۲) $2\pi i f'(0)e$ (۳) $\pi i f'(0)e$ (۴) $\pi i f''(0)e$

$$\lim_{z \rightarrow 0} f(z) = \lim_{z \rightarrow 0} \frac{e^z - 1}{z} \stackrel{\text{هم‌ارزی}}{=} \lim_{z \rightarrow 0} \frac{z}{z} = 1 = f(0)$$

پاسخ: گزینه «۲» ابتدا دقت کنید که f در $z=0$ تحلیلی است، زیرا:

پس f در $z=0$ پیوسته است و چون در هر $z \neq 0$ تحلیلی است بنابراین در $z=0$ نیز مشتق پذیر خواهد بود.

(یادآوری: تابع دو ضابطه‌ای $f(z) = \begin{cases} g(z) & z \neq z_0 \\ a & z = z_0 \end{cases}$ در z_0 تحلیلی است اگر g تابعی تحلیلی باشد و $\lim_{z \rightarrow z_0} g(z) = a$)

بنابراین $f(z)$ درون و روی دایره‌ی $|z|=1$ تحلیلی است و به این ترتیب $g(z) = e^{f(z)}$ نیز در این ناحیه تحلیلی خواهد بود.

$$I = \oint_{|z|=1} \frac{e^{f(z)}}{z^2} dz = 2\pi i g'(0) = 2\pi i f'(0) e^{f(0)} = 2\pi i f'(0) e^1$$

اکنون از فرمول انتگرال کوشی خواهیم داشت:

مثال ۱۸: حاصل کدام یک از انتگرال‌های زیر با بقیه فرق می‌کند؟ ($n > 1$)

(۱) $\int_0^{2\pi} e^{\cos n\theta} \cos(\sin n\theta - \theta) d\theta$ (۲) $\int_0^{2\pi} e^{\cos n\theta} \sin(\sin n\theta - \theta) d\theta$

(۳) $\int_0^{2\pi} e^{\cos \theta} \sin(\theta + \sin \theta) d\theta$ (۴) $\int_0^{2\pi} e^{\cos \theta} \cos(\sin \theta) d\theta$

$$e^{i(\sin n\theta - \theta)} = \cos(\sin n\theta - \theta) + i \sin(\sin n\theta - \theta)$$

پاسخ: گزینه «۴» ابتدا دقت کنید که:

در ضمن $e^{\cos n\theta}$ نیز عبارتی حقیقی است. در نتیجه داریم:

$$e^{\cos n\theta} \cos(\sin n\theta - \theta) = \operatorname{Re}\{e^{\cos n\theta} e^{i(\sin n\theta - \theta)}\}, \quad e^{\cos n\theta} \sin(\sin n\theta - \theta) = \operatorname{Im}\{e^{\cos n\theta} e^{i(\sin n\theta - \theta)}\}$$

$$I_1 = \operatorname{Re} \int_0^{2\pi} e^{\cos n\theta} e^{i(\sin n\theta - \theta)} d\theta = \operatorname{Re} \int_0^{2\pi} e^{i n\theta} \cdot e^{-i\theta} d\theta$$

اکنون تمام گزینه‌ها را بررسی می‌کنیم. طبق توضیح فوق برای گزینه‌ی (۱) داریم:

$$I_1 = \operatorname{Re} \int_{|z|=1} e^{z^n} \frac{1}{z} \frac{dz}{iz} = \operatorname{Re} \int_{|z|=1} \frac{1}{i} \frac{e^{z^n}}{z^2} dz$$

با قرار دادن $z = e^{i\theta}$ و $\frac{dz}{iz} = d\theta$ داریم:

اگر فرض کنیم $g(z) = e^{z^n}$ آن‌گاه طبق قضیه کوشی $I_1 = \operatorname{Re}(\frac{1}{i} 2\pi \frac{g'(0)}{1!})$ است. اما $g'(z) = nz^{n-1}e^{z^n}$ پس $g'(0) = 0$ است، یعنی $I_1 = 0$ می‌باشد.
 بررسی گزینه (۲): طبق توضیحات اولیه، این انتگرال قسمت موهومی همان انتگرالی است که در گزینه‌ی (۱) داشتیم. بنابراین با توجه به آنچه در بررسی گزینه (۱) گفتیم، حاصل این انتگرال هم صفر می‌شود.

بررسی گزینه (۳):
$$I_3 = \operatorname{Im} \int_0^{2\pi} e^{\cos\theta} \cdot e^{i(\theta+\sin\theta)} d\theta = \operatorname{Im} \int_0^{2\pi} e^{e^{i\theta}} e^{i\theta} d\theta = \operatorname{Im} \left(\frac{1}{i} \int_{|z|=1} ze^z \frac{dz}{z} \right) = \operatorname{Im} \frac{1}{i} \int_{|z|=1} e^z dz = 0$$

تابع e^z همه جا تحلیلی است. انتگرال آن روی مرز بسته می‌شود.

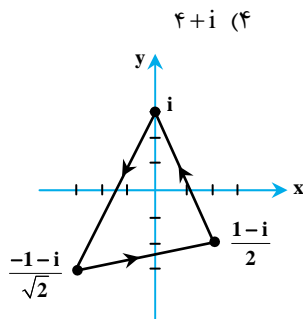
پس حاصل انتگرال‌های داده شده در گزینه‌های (۱) و (۲) و (۳) با هم یکسان هستند. اکنون نشان می‌دهیم I_4 مخالف صفر است.

بررسی گزینه (۴):
$$I_4 = \operatorname{Re} \int_0^{2\pi} e^{\cos\theta} \cdot e^{i\sin\theta} d\theta = \operatorname{Re} \int_0^{2\pi} e^{e^{i\theta}} d\theta = \operatorname{Re} \frac{1}{i} \int_{|z|=1} \frac{e^z}{z} dz = \operatorname{Re} \frac{1}{i} \times 2\pi i e^0 = 2\pi$$

 قضیه کوشی گورسا

مثال ۱۹: اگر C منحنی بسته‌ای به شکل مثلث با رئوس i ، $\frac{1-i}{\sqrt{2}}$ و $\frac{1-i}{2}$ باشد که در جهت خلاف حرکت ساعت پیموده شده است، از تساوی

$$\int_C \left[\frac{1}{(z-2)^4} - \frac{(a-2)^2}{z} + 4 \right] dz = 4\pi$$

مقدار a کدام مقدار می‌تواند باشد؟

- (۱) $1+i$ (۲) $2+i$ (۳) $3+i$ (۴) $4+i$
- پاسخ: گزینه «۳» منحنی C را که مرز مثلث رسم شده است، در شکل مقابل نشان داده‌ایم.

فرض کنیم $f(z) = \frac{1}{(z-2)^4} + 4$ و $g(z) = \frac{(a-2)^2}{z}$ باشند.

نقطه‌ی غیر تحلیلی تابع f ، $z=2$ است که درون مرز C قرار ندارد. بنابراین f درون و روی مرز بسته C تحلیلی است و طبق قضیه کوشی - گورسا خواهیم داشت:

نقطه‌ی $z=0$ که قطب ساده‌ی g است، درون منحنی C قرار دارد بنابراین طبق فرمول انتگرال کوشی داریم:

$$\oint_C g(z) dz = \oint_C \frac{(a-2)^2}{z} dz = 2\pi i (a-2)^2$$

$$I = \oint_C \left[\frac{1}{(z-2)^4} - \frac{(a-2)^2}{z} + 4 \right] dz = \oint_C f(z) dz - \oint_C g(z) dz = -2\pi i (a-2)^2$$

در نتیجه، انتگرال داده شده برابر است با:

بنابر صورت سؤال داریم: $-2\pi i (a-2)^2 = 4\pi$ پس $(a-2)^2 = \frac{4}{-2i} = 2i$ با نوشتن فرم قطبی $2i$ ، ریشه‌ی دوم آن را بدست می‌آوریم:

$$(a-2)^2 = 2i = 2e^{i\frac{\pi}{2}} \Rightarrow (a-2) = \sqrt{2} e^{i\frac{\pi+2k\pi}{2}} \Rightarrow a = 2 + \sqrt{2} e^{i\frac{\pi+2k\pi}{2}} \quad k=0,1$$

گزینه‌ی (۳) صحیح است. $\xrightarrow{k=0} a = 2 + \sqrt{2} e^{i\frac{\pi}{2}} = 2 + \sqrt{2} \left(\frac{\sqrt{2}}{2} + i \frac{\sqrt{2}}{2} \right) = 2 + \left(\frac{2}{2} + \frac{2}{2} i \right) = 3 + i$

البته به ازای $k=1$ نیز مقدار دیگری برای a بدست خواهد آمد: $\xrightarrow{k=1} a = 2 + \sqrt{2} e^{i\frac{3\pi}{2}} = 2 + \sqrt{2} \left(-\frac{\sqrt{2}}{2} - i \frac{\sqrt{2}}{2} \right) = 1 - i$

مثال ۲۰: اگر تساوی $f(z) = \sum_{n=0}^{15} z^n$ ، برای هر عدد مختلط z برقرار باشد و C دایره $|z-i|=2$ باشد، مقدار انتگرال $I = \oint_C \frac{f(z) dz}{(z-i)^{15}}$ کدام است؟

- (۱) $2\pi i(1+15i)$ (۲) $2\pi i(1+14i)$ (۳) $4\pi i(1+15i)$ (۴) $4\pi i(1+14i)$

پاسخ: گزینه «۱» تابع $f(z)$ یک چند جمله‌ای (از درجه‌ی ۱۵) است، بنابراین تام است، یعنی همه جا تحلیلی است. بنابراین روی دایره‌ی $|z-i|=2$ با استفاده از فرمول انتگرال کوشی داریم:

$$I = \oint_C \frac{f(z) dz}{(z-i)^{15}} = 2\pi i \frac{f^{(14)}(i)}{14!}$$

اکنون به مشتق چهاردهم تابع $f(z) = 1+z+z^2+\dots+z^{14}+z^{15}$ توجه کنید. اگر از این تابع چهارده بار مشتق بگیریم جملات با درجه‌ی کمتر از ۱۴ به

صفر خواهند رسید و با کمی دقت خواهیم دید: $f^{(14)}(z) = 14! + 15!z$ بنابراین داریم:

$$I = 2\pi i \frac{f^{(14)}(i)}{14!} = 2\pi i \frac{(14! + 15!i)}{14!} = 2\pi i(1+15i)$$

مثال ۲۱: اگر $f(z)$ تابعی تحلیلی درون و روی دایره $|z|=1$ باشد و $f(0)=1$ ، آنگاه حاصل انتگرال $\int_0^{2\pi} f(e^{i\theta}) \cos^2\left(\frac{\theta}{2}\right) d\theta$ ، برابر با کدام گزینه است؟

- (۱) $2+f'(0)$ (۲) $\pi(2+f'(0))$ (۳) $\frac{\pi(2+f'(0))}{2}$ (۴) $\frac{\pi(2+f'(0))}{4}$

پاسخ: گزینه «۳» ابتدا با استفاده از اتحاد طلایی، توان کسینوس را از بین می‌بریم:

$$I = \int_0^{2\pi} f(e^{i\theta}) \left(\frac{1+\cos\theta}{2}\right) d\theta = \frac{1}{2} \int_0^{2\pi} f(e^{i\theta}) \left[1 + \frac{e^{i\theta} + e^{-i\theta}}{2}\right] d\theta$$

با تغییر متغیر $z = e^{i\theta}$ خواهیم داشت $dz = ie^{i\theta} d\theta$ یعنی $dz = iz d\theta$. پس $d\theta = \frac{dz}{iz}$. به جای انتگرال معین $\int_0^{2\pi}$ نیز انتگرال روی مرز بسته $|z|=1$ را خواهیم داشت:

$$I = \frac{1}{2} \oint_C f(z) \left[1 + \frac{z}{2} + \frac{1}{2z}\right] \frac{dz}{iz} = \frac{1}{2i} \oint_C f(z) \left(\frac{1}{z} + \frac{1}{2} + \frac{1}{2z^2}\right) dz = \frac{1}{2i} \left[\oint_C f(z) dz + \frac{1}{2} \oint_C \frac{f(z)}{z} dz + \frac{1}{2} \oint_C \frac{f(z)}{z^2} dz \right]$$

اولین انتگرال به خاطر تحلیلی بودن f مساوی است با صفر است (یعنی $\oint_C f(z) dz = 0$)

دومین و سومین انتگرال با استفاده از قضیه‌ی کوشی - گورسا به صورت مقابل به دست می‌آیند:

$$\oint_C \frac{f(z)}{z} dz = 2\pi i f(0), \quad \oint_C \frac{f(z)}{z^2} dz = 2\pi i f'(0)$$

بنابراین داریم:

$$I = \frac{1}{2i} [0 + 2\pi i f(0) + \pi i f'(0)] = \pi f(0) + \frac{\pi}{2} f'(0) = \frac{\pi}{2} (2f(0) + f'(0))$$

حالا چون $f(0)=1$ است، بنابراین جواب برابر با مقدار مقابل است:

$$I = \frac{\pi}{2} (2 + f'(0))$$

مثال ۲۲: اگر D ناحیه $\{z = x + iy \in \mathbb{C}; x^2 + y^2 \leq 1\}$ باشد، آنگاه حاصل $I = \iint_D \cos z dx dy$ کدام است؟

(از سؤالات پایان ترم دانشگاه‌های روسیه)

- (۱) 2π (۲) π (۳) $\frac{3\pi}{4}$ (۴) $\frac{3\pi}{2}$

پاسخ: گزینه «۲» ناحیه D را در مختصات قطبی به صورت $0 \leq \theta \leq 2\pi$ و $0 \leq r \leq 1$ نشان می‌دهیم.

$$I = \iint_D \cos(z) dx dy = \int_0^{2\pi} \int_0^1 \cos(re^{i\theta}) r dr d\theta$$

اولین انتگرال به روش جزء به جزء حل می‌شود.

$$\begin{array}{l} r \left| \begin{array}{l} \cos(e^{i\theta} r) \\ e^{-i\theta} \sin(e^{i\theta} r) \\ -e^{-2i\theta} \cos(e^{i\theta} r) \end{array} \right. \\ \Rightarrow \int_0^1 \cos(re^{i\theta}) r dr = [re^{-i\theta} \sin(e^{i\theta} r) + e^{-2i\theta} \cos(e^{i\theta} r)] \Big|_0^1 = e^{-i\theta} \sin(e^{i\theta}) + e^{-2i\theta} \cos(e^{i\theta}) - e^{-2i\theta} \\ \circ \quad I = \int_0^{2\pi} (e^{-i\theta} \sin(e^{i\theta}) + e^{-2i\theta} \cos(e^{i\theta}) - e^{-2i\theta}) d\theta \end{array}$$

برای حل انتگرال دوم با تغییر متغیر $z = e^{i\theta}$ این انتگرال معین را به انتگرال روی منحنی $|z|=1$ تبدیل می‌کنیم:

$$dz = ie^{i\theta} d\theta \Rightarrow d\theta = \frac{dz}{ie^{i\theta}} = \frac{dz}{iz}$$

$$I = \int_{|z|=1} \left(\frac{\sin(z)}{z} + \frac{\cos(z)}{z^2} - \frac{1}{z^2} \right) \frac{dz}{iz} = (-i) \int_{|z|=1} \frac{z \sin(z) + \cos(z) - 1}{z^3} dz$$

اگر صورت کسر را $g(z) = z \sin(z) + \cos(z) - 1$ بنامیم، تابعی تحلیلی است. پس، از فرمول انتگرال کوشی خواهیم داشت:

$$I = (-i)(2\pi i) \frac{1}{2!} g''(0) = (-i)(2\pi i) \frac{1}{2} = \pi$$